

HÂRİCÎ TARİHİYLE İLGİLİ İLK KAYNAKLAR

Adnan DEMİRCAN*

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

İslam tarihindeki iç karışıklıklardan sonra ortaya çıkmış bir itikadi mezhep olan Haricilerle alakalı olarak gerek tarih kitaplarında gerekse kendilerinin kaleme aldıkları eserlerde önemli bilgiler yer almaktadır. Bu mezhep mensuplarının fikirleri, inanç dünyaları ve diğer dini sahadaki uygulamalarını öğrenebilmek için, kaynakların aktardıkları bilgileri tahlil etmek ve kıyaslamak elzemdir. Bu çalışma, Haricilerin siyasi ve itikadi sahada tarihsel süreçlerini ele alan temel kaynaklara ve bu kaynakları kaleme alan müelliflere dair bir bibliyografik denemidir. Bu vesileyle bu çalışmadaki amacımız Hariciler hakkında çalışma yapacak olan araştırmacılara da kolaylık sağlayacak verileri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hariciler, Harici Tarihi Kaynaklar.

THE MAIN SOURCES RELATED TO THE KHAWARIJ HISTORY

Abstract

Relevant to the Khawarij emerging after the internal disturbance of Islamic history, there is important information both in the history books and in the works they have written up. It is essential to analyze and compare the sources of knowledge of the Khawarij in order to learn their ideas, beliefs and other religious practices. This study is a bibliographic essay on the main sources dealing with their historical processes and on the authors who received these sources. In this way, the aim of paper is to give knowledge that will provide a convenience for the researchers who will work on the Khawarijs.

Keywords: The Khawarijs, The Sources of the Khawarij History

Hâricîler, İslâm Tarihinde ortaya çıkmış ve etkileri günümüze kadar devam etmiş olan bir mezheptir. Bu öneminden dolayı ilk dönemlerden itibaren telif edilen genel tarih kitaplarında onlara geniş yer verildiği gibi, katıldıkları olaylarla ve onlardan önemli simalarla ilgili bağımsız eserler de yazılmıştır. Burada Hâricîler'in iştirak ettikleri olaylar ve onların fırkaları ile fırkalarına mensup önemli şahsiyetler hakkında yazılan eserler tespit edilmeye çalışıldı. Eserlerin büyük bir kısmı günümüze ulaşmadığı için bunları ancak söz konusu eserlerden nakil yapan kaynaklardan veya bibliyografik eserlerden öğreniyoruz.

Hız. Osman'ın Öldürülmesi

Hız. Osman'ın öldürülmesi hâdisesi, İslâm tarihinin en üzücü olaylarından birisidir. Maktûl halife ilerlemiş yaşına rağmen, evinde âsiler tarafından hunharca öldürülmüştür. Halîfenin öldürülmesi, takip eden zamanda da birçok siyasi gelişmenin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Cemel Vak'ası, Sıffin savaşı bunlardan ilk akla gelenleridir. Hız. Osman'ın öldürülmesi, bizzat Hâricîler tarafından gerçekleştirilmiş bir eylem

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

olmamakla birlikte, onların ileri gelenlerinden bazı kimselerin bu hâdiseye katılması, daha sonraki gelişmeler sırasında Hz. Osman'ın öldürülmesini doğru bulmaları ve bu görüşü savunmaları ve Hz. Osman'ı öldürme gerekçelerinin Hâricîlerce savunulması bizi Hâricîler bibliyografyasını Hz. Osman'ın katlinden başlatma sonucuna götürmüştür. Bu meseleyle ilgili yazılmış olan eserler tespit edebildiğimiz kadarıyla şöyledir:

1. Ebû Mihnef Lût b. Yahya el-Kûfî (ö. 157/774), *Kitâbü's-Şûrâ ve Makteli Osmân*¹
2. Ma'mer b. Müsennâ (ö. 209/824 [?]), *Maktelu Osmân*²
2. el-Medâinî (ö. 228/843), *Kitâbü Makteli Osmân*³
3. Ömer b. Şebbe (ö. 264/877), *Kitâbü Makteli Osmân*⁴
4. İbrâhîm b. Muhammed b. Sa'îd b. Hilâl es-Sakafî, Ebû İshâk (ö. 283/986), *Kitâbü Makteli Osmân*⁵

Cemel Vak'ası

Cemel Vak'ası, Hz. Ali ile Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr'den oluşan bir ittifak arasında meydana gelen Müslümanların toplu bir şekilde karşı karşıya gelip birbirleriyle savaştıkları ilk savaştır. Hz. Osman'ın hilâfete seçilmesinden sonra maktûl halîfenin katillerinin cezalandırılmasıyla ortaya çıkan ismi geçen kişiler, kısa bir zaman sonra Talha ve Zübeyr'in hayatlarını kaybetmesiyle sonuçlanacaktır. Hz. Ali'nin ordusunda bulunan bir grup, elde edilen ganimet mallarının Müslümanların arasında paylaşılması talebiyle ortaya çıkmışlardı. Öyle anlaşılıyor ki bu kimseler, meşrû halîfeye karşı isyan eden bu kimselere kâfirlerle yapılan muamele yapılmalıydı. Bu grubun tavrı Hâricîlerden kimi grupların görüşlerine çok benzemektedir.

1. Câbir b. Yezîd el-Hâris el-Cu'fî, Ebû Abdullah (ö. 128/746), *Kitâbü'l-Cemel*⁶

¹ İbnü'n-Nedîm (1), *el-Fihrist*, Beyrut 1398/1978, s. 137.

² ez-Zehbî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz, *Târîhu'l-İslâm ve VefeyâtüEl-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003, V, 201; Muhammed b. Abdullah b. Abdülkâdir b. Gabbân es-Subhî, *Fitnetü Makteli Osman Radiyallahu anh*, 2. Basım, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ti'l-İslâmiyye, Medine 1414/2003, I, 24.

³ İbnü'n-Nedîm (1), s. 149.

⁴ İbnü'n-Nedîm (1), s. 163.

⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, 5. Baskı, Beyrut 1980, I, 66.

⁶ Sezgin (1), Fuâd, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzî, Fehmî Ebu'l-Fadl, Kahire 1977-1978, I, 491; Fığlalı, "Câbir el-Cu'fî", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 532.

2. Ebû Mihnef (ö. 157/774), *Kitâbü'l-Cemel*⁷
3. Seyf b. Ömer (ö. 200/815), *Kitâbü'l-Cemel ve Mesîr Âişe ve Alî*⁸
4. el-Kelbî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Cemel*⁹
5. el-Vâkîdî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Cemel*¹⁰
6. Nasr b. Müzâhim el-Minkarî (ö. 212/827), *Kitâbü'l-Cemel*¹¹
7. İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (İbrâhîm) b. Osmân el-Absî el-Vâsîtî el-Kûfî (ö. 235/849), *Kitâbü'l-Cemel*¹²
8. İbrâhîm b. Muhammed b. Sa'îd b. Hilâl es-Sakafî (ö. 283/896), *Kitâbü'l-Cemel*¹³
9. Muhammed b. Zekeriyâ b. Dînâr el-Gallâbî, Ebû Abdullah (ö. 298/910), *Kitâbü'l-Cemel*¹⁴
10. el-Celûdî, Abdülazîz b. Ahmed b. İsâ, Ebû Ahmed (ö. 332/944), *Kitâbü'l-Cemel*¹⁵
11. İsmâîl b. İsâ el-Attâr, Ebû İshâk, *Kitâbü'l-Cemel*¹⁶
12. el-Münzir b. Muhammed b. el-Münzir b. Sa'îd el-Kâbûsî, Ebû'l-Kâsım (ö. IV./X. y.y. başları), *Kitâbü'l-Cemel*¹⁷

Sıffîn Savaşı ve Tahkîm Olayı

Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra meydana gelen gelişmelerin bir devamı olarak karşımıza Sıffîn savaşı çıkmaktadır. Sıffîn savaşı, Hz. Ali ile maktûl halîfenin kanın velisi olduğunu söyleyen Muâviye arasında meydana gelmiştir. İşte Hâricîlik hareketi, bu savaş sırasında Hz. Ali'den kopmuş ve kısa bir birleşmeden sonra artık müstakil bir

⁷ İbnü'n-Nedîm (1), s. 136.

⁸ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁹ Sezgin (2), Fuat, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, Arapça'ya çev. Mahmûd Fehmî Hicazî, Fehmî Ebû'l-Fazl, el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Su'ûdiyye Vizâretü't-Ta'limî'l-Âlî Cami'atü İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1411/1991, I/II, 56.

¹⁰ İbnü'n-Nedîm (2), Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî (ö.438/1047), *el-Fihrist* (nşr. İbrahim Ramađân), I, Beyrût 1417/1997, s. 128; es-Şafedî, Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. Abdullah (ö.764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefiyât*, nşr. Aḥmed el-Arnâût ve Turkî Muştâfâ, I-XXIX, Beyrut, IV, 169.

¹¹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

¹² İbnü'n-Nedîm, s. 281; İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâ'u'l-Mu'ellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İstanbul 1951, I, 440. Krş. Sandıkçı, Kemal, *İlk Üç Asırda İslâm Coğrafyasında Hadis*, Ankara 1991, s. 214.

¹³ İsmail Paşa, *Hediyye*, I, 4.

¹⁴ İbnü'n-Nedîm (1), s. 157.

¹⁵ İbnü'n-Nedîm (1), s. 167; Ziriklî, IV, 29.

¹⁶ İbnü'n-Nedîm (1), s. 159.

¹⁷ Sezgin (1), I, 518.

mezhep olarak hayatına devam etmiştir. Dikkat edilirse Sıffin savaşı, hakkında en çok yazılan olaylardan birisidir.

1. Câbir b. Yezîd b. el-Hâris el-Cu'fi, Ebû Abdullah (ö. 128/746), *Kitâbü Sıffin*¹⁸
2. Ebû Mihnef Lût b. Yahya (ö. 157/774), *Kitâbü Sıffin*¹⁹
3. el-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. es-Saib, Ebû Münzir (ö. 204/819), *Kitâbü Ahbâr Sıffin*²⁰
4. İshâk b. Bişr b. Muhammed b. Abdullah b. Sâlim el-Hâşimî, Ebû Huzeyfe el-Buhârî (ö. 206/821), *Kitâbü Sıffin*²¹
5. el-Vâkîdî (ö. 207/823), *Kitâbü Sıffin*²²
6. İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), *Kitâbü Sıffin*²³
7. el-Kelbî, Muhammed b. Osmân (ö. III./ IX. y.y.), *Ahbâru Sıffin*²⁴
8. Nasr b. Müzâhim el-Minkarî (ö. 212/827), *Kitâbü Sıffin*²⁵
9. el-Medâinî (ö. 228/843), *Kitâbü Sıffin*²⁶
10. İbrâhîm b. Muhammed b. Sa'îd b. Hilâl es-Sakafi, Ebû İshâk (ö. 283/896), *Kitâbü Sıffin*²⁷
*-Kitâbü'l-Hakemeyn*²⁸
11. el-Matîn (?), Muhammed b. Abdullah b. Suleymân el-Hadramî, Ebû Ca'fer el-Kûfî (ö. 297/), *Târîhu Sıffin*²⁹
12. el-Gallâbî, Muhammed b. Zekeriyâ b. Dînâr el-Gallâbî, Ebû Abdullah (ö. 298/910), *Kitâbü Vak'ati Sıffin*³⁰
13. el-Celûdî, Abdülazîz b. Yahyâ b. Ahmed b. İsâ, Ebû Ahmed (ö. 332/944), *Kitâbü Sıffin*³¹

¹⁸ Sezgin (1), I, 491; Fıglalı, "Câbir el-Cu'fi", *DİA*, VI, 532.

¹⁹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 136.

²⁰ Sezgin (2), I/II, 56

²¹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

²² Sezgin (2), I/II, 105.

²³ İbnü'n-Nedîm, s. 281; Sandıkçı, s. 214.

²⁴ Sezgin (1), I, 502.

²⁵ Sezgin (1), I, 501. Bu kitap günümüze ulaşmış ve yayımlanmıştır.

²⁶ Sezgin (2), I/II, 142.

²⁷ Ziriklî, I, 60; *Hediyye*, I, 4.

²⁸ İsmail Paşa, *Hediyye*, I, 4.

²⁹ İsmail Paşa, *Hediyye*, II, 23.

³⁰ İbnü'n-Nedîm (1), s. 157; *Hediyye*, II, 23.

³¹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 167; Ziriklî, IV, 29.

14. el-Münzir b. Muhammed b. el-Münzir b. Sa'îd el-Kâbûsî, Ebü'l-Kâsım (ö. IV./X. y.y. başları), *Kitâbü Sıffin*³²

Nehrevân Savaşı

Hiz. Ali'nin Sıffin savaşında kararlaştırılan tahkimnâmeğe uyacağıının netleşmesi üzerine Hâricîler, Hiz. Ali'den tamamen koştular. Kûfe'den ayrılan Hârichiler'le onların Basralı yandaşları, Nehrevân denilen yerde bir araya gelerek Hiz. Ali'ye bayrak açtılar. Burada taraflar arasında meydana gelen çalışmalarda Hâricîler kesin bir mağlubiyeğe uğramışlarsa da gelişmeler onların yenilgisiyle son bulmamıştır.

1. Câbir b. Yezîd b. el-Hâris el-Cu'fi, Ebû Abdullah (ö. 128/746), *Kitâbü'n-Nehrevân*³³
2. Nasr b. Müzâhim el-Minkarî (ö. 212/827), *en-Nehrevân*³⁴
3. el-Medâinî (ö. 228/843), *Kitâbü'n-Nehrevân*³⁵
4. İbrâhîm b. Muhammed b. Sa'îd b. Hilâl es-Sakafî, Ebû İshâk (ö. 283/896), *Kitâbü'n-Nehrevân*³⁶
5. el-Gallâbî (ö. 298/910), *Kitâbü'n-Nehr*³⁷
6. el-Münzir b. Muhammed b. el-Münzir b. Sa'îd el-Kâbûsî, Ebü'l-Kâsım (ö. IV./X. y.y. başları), *Kitâbü'n-Nehrevân*³⁸

Hiz. Ali'nin Öldürülmesi

Nehrevân yenilgisinden sonra Hâricîler, ses getirecek bir intikama giriştiler. Buna karar verdiklerinde Hiz. Ali ile beraber, İslâm âleminin içinde bulunduğu problemlerin baş müsebbipleri olarak gördükleri Amr, b. el-As, Muâviye b. Ebî Sufyan'ı da öldürmeye karar vermişlerse de son iki şahsa karşı girişilen suikast girişimi sonuçsuz kalmıştır. Ancak Hiz. Ali, Kûfe mescidinde sabah namazına giderken öldürülmüştür.

1. Câbir b. Yezîd b. el-Hâris el-Cu'fi, Ebû Abdullah (ö. 128/746), *Kitâbü Makteli Emîri'l-Mu'minîn Ali*³⁹

³² Sezgin (1), I, 518.

³³ Sezgin (1), I, 491; Fıglalı, "Câbir el-Cu'fi", *DİA*, VI, 532.

³⁴ Ziriklî, VIII, 33.

³⁵ İbnü'n-Nedîm (1), s. 149.

³⁶ İsmail Paşa, *Hediyye*, I, 4; Ziriklî, I, 60.

³⁷ İsmail Paşa, *Hediyye*, II, 23.

³⁸ Sezgin (1), I, 518.

2. Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ (ö. 157/774), *Kitâbü Makteli Alî*⁴⁰
3. el-Gallâbî, Muhammed b. Zekeriyâ b. Dînâr el-Gallâbî, Ebû Abdullah (ö. 298/910), *Kitâbü Makteli Emîri 'l-Mu'minîn*⁴¹

Hâriciler Hakkında Yazılmış Kitaplar

Bazı müellifler, Hâricîler hakkında, onları tanıtan veya onların faaliyetlerini genel olarak ele alan eserler telif etmişlerdir.

1. Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ (ö. 157/774), *Kitâbü Ehli'n-Nehrevân ve'l-Havâric*⁴²
2. el-Vâkıdî (ö. 207/822), *Kitâbü's-Sünne ve'l-Cemâa ve Zemmi'l-Hevâ ve Terki'l-Havâric*⁴³
3. el-Heyssem b. Adî (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Havâric*⁴⁴
4. el-Medâinî (ö. 228/843), *Kitâbü'l-Havâric*⁴⁵
5. İbn İsâ el-Kâtib, İbrâhîm b. İsâ el-Kâtib en-Nasrânî el-Bağdâdî (ö. 350/), *Ahbâru'l-Havâric*⁴⁶

Ezrakîler Hakkında Yazılmış Kitaplar

1. Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ (ö. 157/774), *Kitâbü Hadîsi'l-Ezârika*⁴⁷
2. Ebü'n-Nadr Cerîr b. Hâzım b. Abdullah el-Basrî el-Cehdamî (ö. 170/786), *Kitâbü'l-Ezârika*⁴⁸
3. Hâlid b. Hidâş b. Aclân, Ebü'l-Heyssem (ö. 223/839), *Kitâbü'l-Ezârika ve Hurûbi'l-Muhelleb*⁴⁹

³⁹ Sezgin (1), I, 491; Fiğlalı, "Câbir el-Cu'fi", *DİA*, VI, 532.

⁴⁰ İbnü'n-Nedîm (1), s. 136.

⁴¹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 157.

⁴² İbnü'n-Nedîm (2), s. 122.

⁴³ İbnü'n-Nedîm (1), s. 144.

⁴⁴ İbnü'n-Nedîm (1), s. 146.

⁴⁵ İbnü'n-Nedîm (1), s. 149.

⁴⁶ İsmail Paşa, *Hediyye*, I, 7.

⁴⁷ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137; İsmail Paşa, *İzâh*, II, 289. Kitabın adı *Kitâbü'l-Ezârika* şeklinde de geçmektedir (Yâkût el-Hamevî, Şihâbüddîn Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ [İrşâdü'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edib]*, thk. İhsân Abbâs, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 141/1993, V, 2253.

⁴⁸ Sezgin (2), I/II, 133.

⁴⁹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 158; Yâkût el-Hamevî, III, 1231.

Bazı Hâricîler'den Bahseden Eserler

1. Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ (ö. 157/774)
 - a. *Kitâbü 'l-Mustevrid b. Ullefe*⁵⁰
 - b. *Kitâbü Bilâl el-Hâricî*⁵¹
 - c. *Kitâbü Necde Ebî Kabîl (?)*⁵²
 - d. *Kitâbü Şebîb el-Hâricî ve Sâlih b. Muserrih*⁵³
 - e. *Kitâbü 'd-Dahhâk el-Hâricî*⁵⁴
 - f. *Kitâbü Haber İmrân el-Hâricî*⁵⁵
 - g. *Kitâbü 'l-Hirrîs b. Râşid ve Benî Nâciye*⁵⁶

Hâricî Şiiri Hakkında Yazılmış Eserler

1. Ömer b. Şebbe (ö. 264/877), *Kitâbü Eş'âri 'ş-Şurât*⁵⁷

Sonuç

Kaynaklarda ismi zikredilen eserlerin önemli bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan birkaç eser üzerinde çalışmalar yapılmış ya da yayınlanmıştır.

Hâricîlerle ilgili telif edilen kitapların önemli kısmı bazı şahıslara aittir. Bu konuda özellikle Ebû Mihnef, Medâinî, Vâkîdî gibi isimler öne çıkmaktadır.

Kitapların çoğu risaleler şeklinde yazılmış olmalıdır. Günümüze ulaşmayan kitaplar, teliflerinden sonra yazılan kitapların ana kaynakları olmuştur.

⁵⁰ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁵¹ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁵² İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁵³ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁵⁴ İbnü'n-Nedîm (1), s. 137.

⁵⁵ İbnü'n-Nedîm (1), s. 151.

⁵⁶ İbnü'n-Nedîm (2), s. 122.

⁵⁷ İbnü'n-Nedîm (2), s. 142.

Kaynakça

Fıġlalı, "Câbir el-Cu'fi", *DİA*.

İbnü'n-Nedîm (2), Ebû'l-Ferec Muġammed b. İshâk b. Muġammed el-Verrâk el-Baġdâdî (ö.438/1047), *el-Fihrist*, nşr. İbrahim Ramadân, I, Beyrut 1417/1997.

İbnü'n-Nedîm (1), *el-Fihrist*, Beyrut 1398/1978.

İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâ'u'l-Mu'ellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, İstanbul 1951.

İsmail Paşa (Baġdatlı), *İzâhü'l-Meknûn fi'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, tashih: Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, I-II, 2. Basım, İstanbul 1972.

Muhammed b. Abdullah b. Abdülkâdir b. Gabbân es-Subhî, *Fitnetü Makteli Osman Radiyallahu anh*, 2. Basım, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ti'l-İslâmiyye, Medine 1414/2003.

eş-Şafedî, Şalâhuddîn Hâlîl b. Aybek b. 'Abdullah (ö.764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefiyât* (nşr. Aġmed el-Arnâût ve Turkî Muştafâ), I-XXIX, Beyrût.

Sandıkçı, Kemal, *İlk Üç Asırda İslâm Coġrafyasında Hadis*, Ankara 1991.

Sezgin (1), Fuâd, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzî, Fehmî Ebu'l-Fadl, Kahire 1977-1978.

Sezgin (2), Fuâd, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, Arapça'ya çev. Mahmûd Fehmî Hicazî, Fehmî Ebü'l-Fazl, el-Memleketü'l-Arabiyetü's-Su'ûdiyye Vizâretü't-Ta'lîmi'l-Âlî Cami'atü İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1411/1991.

Ziriklî, *el-A'lâm*, 5. Baskı, Beyrut 1980.